СТОПАНСКА АКАДЕМИЯ „Д. А. ЦЕНОВ“ – СВИЩОВ

СЪЮЗ НА УЧЕНИТЕ В БЪЛГАРИЯ – КЛОН СВИЩОВ

Международна научна конференция

ПРОБЛЕМИ И ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА ПРЕД ИКОНОМИЧЕСКИТЕ НАУКА И ОБРАЗОВАНИЕ ПРЕЗ XXI ВЕК

Свищов, 22 ноември 2024 г.

Сборник с доклади

Конференцията е посветена на 80 години от създаването на Съюза на учените в България

Академично издателство „Ценов“
Свищов
2024

СТОПАНСКА АКАДЕМИЯ „Д. А. ЦЕНОВ“ – СВИЩОВ

СЪЮЗ НА УЧЕНИТЕ В БЪЛГАРИЯ – КЛОН СВИЩОВ

Международна научна конференция

ПРОБЛЕМИ И ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА ПРЕД ИКОНОМИЧЕСКИТЕ НАУКА И ОБРАЗОВАНИЕ ПРЕЗ XXI ВЕК

Свищов, 22 ноември 2024 г.

Сборник с доклади

Конференцията е посветена на 80 години от създаването на Съюза на учените в България

Академично издателство „Ценов“
Свищов
2024

ПРОГРАМЕН КОМИТЕТ

Доц. д-р Марин Маринов – Ректор на СА „Д. А. Ценов“ – Свищов
Проф. д.б.н. Диана Петкова – Председател на Съюза на учените в България
Проф. д-р Атанас Атанасов – Зам. ректор „Научноизследователска дейност и развитие на кадрите“ на СА „Д. А. Ценов“
Доц. д-р Красимира Славева – Председател СУБ – клон Свищов

ОРГАНИЗАЦИОНЕН КОМИТЕТ

Доц. д-р Христо Сирашки
Доц. д-р Пепа Стойкова
Доц. д-р Любка Илиева
Гл. ас. д-р Зоя Иванова

РЕДАКЦИОНЕН СЪВЕТ

Председател:
Проф. д-р Атанас Атанасов
Членове:
Проф. д-р Анета Денева
Доц. д-р Красимира Славева
Доц. д-р Христо Сирашки
Доц. д-р Пепа Стойкова
Доц. д-р Любка Илиева
Доц. д-р Пламен Петков
Доц. д-р Галина Чиприянова
Full Professor Carlos Coelho, PhD
Full Professor Jan Polowczyk, PhD
Full Professor Тадија Ђукић, PhD
Assoc. Prof. Tatiana Manasterska, PhD

НАУЧНИ СЕКРЕТАРИ

Доц. д-р Любка Илиева
Гл. ас. д-р Зоя Иванова
Гл. ас. д-р Асен Божиков

Публикуваните материали са рецензирани. Авторите носят отговорност за съдържанието на материалите, изразените мнения, използваните данни, цитираните източници и езиковото оформление на текстовете.

ISBN 978-954-23-2522-2 - Печатно
ISBN 978-954-23-2523-9 - Онлайн

СЪДЪРЖАНИЕ

ИКОНОМИКС, ФИНАНСИ, ЗАСТРАХОВАНЕ, СОЦИАЛНО ДЕЛО

ОБЕКТ, ЦЕЛ И РЕЗУЛТАТИ ОТ НАУЧНИТЕ ИЗСЛЕДВАНИЯ НА СЪВРЕМЕННОТО НАЦИОНАЛНО СТОПАНСТВО
Проф. д.ик.н Росица Чобанова **7**

КОНЦЕПТУАЛНА РАМКА НА ЕНЕРГИЙНАТА СИГУРНОСТ
Проф. д-р Андрей Захариев, докт. Илиан Илчев **15**

PARALLEL ANALYSIS OF THE INVESTMENT ATTRACTIVENESS OF THE LARGE LISTED COMPANIES FROM THE TOURISM SECTOR
Prof. Stefan Simeonov, PhD, PhD student Alexey Gudev **22**

МОДЕЛЪТ ЗА АНАЛИЗ „ДЮ ПОНТ“ КАТО ВЪЗМОЖНОСТ ЗА ОЦЕНКА НА ДЕЙНОСТТА НА ЖИВОТОЗАСТРАХОВАТЕЛНИТЕ ДРУЖЕСТВА В БЪЛГАРИЯ
Доц. д-р Венцислав Василев **32**

ЗА ЛИПСВАЩАТА ВРЪЗКА МЕЖДУ ДАНЪЧНАТА АВТОНОМНОСТ НА ОБЩИНИТЕ И МЕСТНАТА СТОПАНСКА АКТИВНОСТ
Доц. д-р Людмил Найденов **41**

ВЛИЯНИЕ НА НАРАСТВАЩАТА ПРОДЪЛЖИТЕЛНОСТ НА ЖИВОТ НА ЕВРОПЕЙСКИТЕ ГРАЖДАНИ ВЪРХУ ДЪЛГОСРОЧНИТЕ ГРИЖИ
Доц. д-р Николай Нинов **49**

ПАЗАРНИ ОСОБЕНОСТИ НА ПРОМЯНАТА НА УЧАСТИЕТО НА ОСИГУРЕНИТЕ ЛИЦА ВЪВ ФОНДОВЕТЕ ЗА ДОПЪЛНИТЕЛНО ДОБРОВОЛНО ПЕНСИОННО ОСИГУРЯВАНЕ В БЪЛГАРИЯ
Доц. д-р Пламен Йорданов, гл. ас. д-р Маргарита Николова **58**

ПРОБЛЕМИ В РАЗВИТИЕТО НА ЗАСТРАХОВАНЕТО „КАСКО НА МПС“ НА БЪЛГАРСКИЯ ЗАСТРАХОВАТЕЛЕН ПАЗАР
Доц. д-р Румен Ерусалимов **66**

РОЛЯТА НА ВИСШЕТО ИКОНОМИЧЕСКО ОБРАЗОВАНИЕ ЗА ФОРМИРАНЕТО И ПОВИШАВАНЕТО НА ЗАСТРАХОВАТЕЛНАТА ГРАМОТНОСТ
Гл. ас. д-р Анелия Панева **73**

АНАЛИТИЧЕН ПРЕГЛЕД НА ТОП 10 НА HEALTHTECH СТАРТЪПИТЕ В БЪЛГАРИЯ (СПОРЕД КЛАСАЦИИТЕ НА TRACXN)
Гл. ас. д-р Валентина Нинова 80

РАЗВИТИЕ И СЪСТОЯНИЕ НА ОСИГУРЯВАНЕТО В УНИВЕРСАЛЕН ПЕНСИОНЕН ФОНД В БЪЛГАРИЯ
Гл. ас. д-р Йордан Йорданов 91

ПАЗАРЪТ НА ТРУДА И ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВАТА ПРЕД УМЕНИЯТА НА РАБОТНАТА СИЛА
Гл. ас. д-р Таня Илиева 100

СТРЕС ТЕСТ НА ПУБЛИЧНИ ПРЕДПРИЯТИЯ ЧРЕЗ ALTMAN'S Z-SCORE МОДЕЛ
Ас. д-р Силвия Заркова 105

АНАЛИЗ НА СТРУКТУРАТА НА СОБСТВЕНИЯ КАПИТАЛ НА БАНКОВИЯ СЕКТОР В КОНТЕКСТА НА РЕГУЛАТОРНИТЕ ИЗИСКВАНИЯ БАЗЕЛ III
Д-р Беатрис Любенова 111

СОЦИАЛНО-ИКОНОМИЧЕСКИ ПАРАМЕТРИ НА ТРАНСПОРТНИЯ СЕКТОР - СРАВНИТЕЛЕН АНАЛИЗ
Докт. Васил Василев 123

ШОКОВИ ВЪЗДЕЙСТВИЯ НА ПАНДЕМИЯТА ВЪРХУ ОТРАСЛИ НА ИКОНОМИКАТА В БЪЛГАРИЯ И ЕС – ЕМПИРИЧНИ СВИДЕТЕЛСТВА
Докт. Горян Милев 131

ИКОНОМИЧЕСКИ ПОКАЗАТЕЛИ И ЕВОЛЮЦИЯ НА ДАНЪЧНАТА ОСНОВА В АГРАРНИЯ СЕКТОР В БЪЛГАРИЯ – ЕМПИРИЧНИ СВИДЕТЕЛСТВА
Докт. Ивайло Здравков 141

СЪСТОЯНИЕ НА ГЛОБАЛНИЯ ПАЗАР НА НЕДВИЖИМИ ИМОТИ - ТЕНДЕНЦИИ И ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА
Докт. Пламен Илиев 150

ИКОНОМИЧЕСКИ ОСНОВАНИЯ ЗА ДЪРЖАВНАТА НАМЕСА: МОДЕЛИ ЗА ИНТЕРВЕНЦИЯ И COVID-19
Докт. Станислав Младенов 159

РЕГИОНАЛНА КОНВЕРГЕНЦИЯ И ДИВЕРГЕНЦИЯ НА ЦЕНОВИТЕ РАВНИЩА НА НЕДВИЖИМИТЕ ИМОТИ В БЪЛГАРИЯ: ДИНАМИКА И ТЕНДЕНЦИИ
Докт. Цондю Цондев 169

СЧЕТОВОДСТВО, КОНТРОЛ, АНАЛИЗ, СТАТИСТИКА

ВЪЗМОЖНОСТИ ЗА СЧЕТОВОДНО ОТЧИТАНЕ НА СПЕЦИФИЧНИТЕ ПРИХОДИ В ПЕНСИОННООСИГУРИТЕЛНИТЕ ДРУЖЕСТВА
Проф. д-р Атанас Атанасов 183

NEAR-EXACT DISTRIBUTIONS AND FINITE FORM REPRESENTATIONS: PROBLEMS THEY CAN SOLVE
Full Professor, Ph.D. & Hab., Carlos A. Coelho 190

НОРМАТИВНАТА РЕГЛАМЕНТАЦИЯ ОТНОСНО ОПОВЕСТЯВАНЕТО НА НЕФИНАНСОВА ИНФОРМАЦИЯ КАТО ПРЕДПОСТАВКА ЗА НАДЕЖДНА ОЦЕНКА НА УСТОЙЧИВОТО РАЗВИТИЕ НА БАНКИТЕ
Доц. д-р Венцислав Вечев 198

SUSTAINABILITY REPORTING CHALLENGES IN THE CONTEXT OF CHANGES IN ACCOUNTING LEGISLATION
Assoc. Prof. Galina Chipriyanova, PhD,
Assoc. Prof. Mihail Chipriyanov, PhD 204

ПРОБЛЕМИ И ПЕРСПЕКТИВИ ПРИ ОБУЧЕНИЕТО ПО СЧЕТОВОДСТВО В СЪВРЕМЕННИТЕ УСЛОВИЯ
Доц. д-р Галя Иванова-Кузманова 211

ПРОБЛЕМИ ПРИ ОТЧИТАНЕ НА ПРИХОДИТЕ И РАЗХОДИТЕ ПО ДОГОВОРИ ЗА СТРОИТЕЛСТВО
Доц. д-р Диана Крумова 218

COMPARATIVE ANALYSIS OF FINANCIAL INCLUSION IN ROMANIA, BULGARIA, AND THE REPUBLIC OF MOLDOVA THROUGH THE FINANCIAL INCLUSION INDEX OF TRADITIONAL AND FINTECH SERVICES
Assoc. Prof. Eduard Hîrbu, PhD, Hîrbu Ana 226

ИКОНОМИЧЕСКИ РАЗЛИЧИЯ И НЕРАВЕНСТВА МЕЖДУ СЕВЕРНА И ЮЖНА БЪЛГАРИЯ
Доц. д-р Красимира Славева..... 235

СТАТИСТИЧЕСКИ АНАЛИЗ НА СЕЗОННИТЕ КОЛЕБАНИЯ В ПОСЕЩЕНИЯТА НА БЪЛГАРСКИ ГРАЖДАНИ В ЧУЖБИНА
Доц. д-р Пламен Петков, докт. Пламена Колева 247

ДОКЛАДВАНЕ НА УСТОЙЧИВОСТТА НА БИЗНЕСА – СЪДЪРЖАНИЕ И АКТУАЛНИ НАСОКИ НА ЕВРОПЕЙСКИЯ СЪЮЗ
Доц. д-р Радосвета Кръстева-Христова 257

ПОЗИЦИОНИРАНЕ НА ПРИЕМА НА СТУДЕНТИ ПО АДМИНИСТРАЦИЯ И УПРАВЛЕНИЕ И ИКОНОМИКА ЗА УЧЕБНАТА 2023 – 2024 ГОДИНА В Р БЪЛГАРИЯ
доц. д-р Росица Колева 266

УСТОЙЧИВО РАЗВИТИЕ НА ОДИТОРСКИТЕ УСЛУГИ В УСЛОВИЯТА НА ДИГИТАЛНА ТРАНСФОРМАЦИЯ
Доц. д-р Силвия Костова 272

ОБЕЗЦЕНКА НА ВЗЕМАНИЯТА ОТ ПРОДАЖБИ В ПРЕДПРИЯТИЯТА
Доц. д-р Слави Генов 280

ВЛИЯНИЕ НА ДАНЪЧНИТЕ НЕСЪОТВЕТСТВИЯ ВЪРХУ ФИСКАЛНАТА СТАБИЛНОСТ
Гл. ас. д-р Жельо Желев 288

ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА И ПОСЛЕДИЦИ ОТ ПРИЛАГАНЕТО НА МЕЖДУНАРОДНИЯ СТАНДАРТ ЗА ФИНАНСОВО ОТЧИТАНЕ 9 В МУЛТИНАЦИОНАЛНИТЕ КОРПОРАЦИИ: СРАВНИТЕЛЕН АНАЛИЗ
Гл. ас. д-р Кирил Димитров 296

ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВАТА ПРЕД ОБРАЗОВАНИЕТО ПО СЧЕТОВОДСТВО В КОНТЕКСТА НА ДИГИТАЛИЗАЦИЯТА
Гл. ас. д-р Ралица Данчева 302

НЕЗАВИСИМОСТТА НА ОДИТНИТЕ КОМИТЕТИ И ВЪТРЕШНИЯ ОДИТ В ПУБЛИЧНИЯ СЕКТОР В БЪЛГАРИЯ
Докт. Румен Гъбов 308

АНАЛИЗ НА КЛЮЧОВИ АСПЕКТИ ОТ ОРГАНИЗАЦИОННАТА СТРУКТУРА НА НАЦИОНАЛНИЯ СТАТИСТИЧЕСКИ ИНСТИТУТ
Докт. Цветозария Гатева 316

МЕНИДЖМЪНТ, МАРКЕТИНГ, МЕЖДУНАРОДНИ ОТНОШЕНИЯ, ПЛАНИРАНЕ, ИНФОРМАЦИОННИ ТЕХНОЛОГИИ

DIGITAL THREAT ANALYSIS
Professor Serghei Ohrimenco DSc, Associate Professor Lucia Gujuman, PhD, Valeriu Cernei 329

ДИГИТАЛИЗАЦИЯ НА ПОДБОРА НА ЧОВЕШКИ РЕСУРСИ В БЪЛГАРСКИТЕ ПРЕДПРИЯТИЯ
Проф. д-р Галина Захариева, докт. Маргарита Николова 336

GENERATION Z IN POLAND AND BULGARIA: CORE VALUES AND LIFE PRIORITIES
Prof. UEP. dr hab. Dariusz Nowak, Assist. Prof. Aleksandar Lichev, PhD, Szymon Nowak..... 344

СЪВРЕМЕННОТО УПРАВЛЕНИЕ НА МАРКЕТИНГОВИЯ ПЕРСОНАЛ – СПЕЦИФИКА И ПРОБЛЕМНИ АСПЕКТИ
Доц. д-р Ваня Григорова 352

ИНТЕЛИГЕНТНА СПЕЦИАЛИЗАЦИЯ И РАБОТА В МРЕЖИ
Доц. д-р Евелина Парашкевова, Доц. д-р Маргарита Шопова..... 360

POSITIVE ASPECTS AND CHALLENGES OF GENERATIVE ARTIFICIAL INTELLIGENCE APPLICATIONS
Assoc. Prof. Natalia Marinova, PhD..... 368

УСТОЙЧИВО ВНЕДРЯВАНЕ НА ОБУЧЕНИЕ ПО ПРОЕКТ №: 2022-1-BG01-KA220-VET-000089399 „ПРЕДОСТАВЯНЕ НА ВЪЗМОЖНОСТ НА МСП В СЕКТОРА ХОРЕКА ЗА ЕФЕКТИВНО УСВОЯВАНЕ НА ЗНАНИЯ И ИНСТРУМЕНТИ ЗА ИЗКУСТВЕН ИНТЕЛЕКТ (HORECA 5.0)“
Доц. д-р Христо Сирашки..... 375

ИНТЕРЕСИ И МОТИВАЦИОННИ НАГЛАСИ ПРЕЗ ПОГЛЕДА НА МЕНИДЖЪРА
Гл. ас. д-р Десислава Алексиева..... 382

РОЛЯТА НА СОЦИАЛНИТЕ МЕДИИ В СЪВРЕМЕННАТА ИКОНОМИКА: ПЕРСПЕКТИВИ И ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА ЗА БИЗНЕСА
Гл. ас. д-р Кремена Маринова-Костова 388

ОСОБЕНОСТИ НА МЕЖДУЛИЧНОСТНИТЕ КОНФЛИКТИ В ОРГАНИЗАЦИИТЕ И ТЯХНОТО РАЗРЕШАВАНЕ
Гл. ас. д-р Милен Динков..... 396

СЪЩНОСТ И ОСНОВНИ ХАРАКТЕРИСТИКИ НА ОТВОРЕНИТЕ ИНОВАЦИИ
Гл. ас. д-р Юлиян Господинов..... 404

ИЗКУСТВЕНИЯТ ИНТЕЛЕКТ В УПРАВЛЕНИЕТО НА ПЪТЯ НА КЛИЕНТА
Ас. д-р Стелиана Василева 412

PROTECTION OF DOCUMENT-CENTRIC SYSTEMS FROM DIGITAL THREATS
Assistant Ghenadie Belinschi 420

ИМПЛЕМЕНТИРАНЕ НА ИЗКУСТВЕН ИНТЕЛЕКТ В ГЪВКАВА МЕТОДОЛОГИЯ (SCRUM) НА УПРАВЛЕНИЕ НА ПРОЕКТИ ЗА УСТОЙЧИВО РАЗВИТИЕ
Д-р Андрей Йорданов 426

ИКОНОМИКА НА ОТРАСЛИТЕ

УСТРОЙСТВО НА ЗЕМЕДЕЛСКИТЕ ТЕРИТОРИИ – ОСОБЕНОСТИ, РЕГЛАМЕНТИ, ПРОБЛЕМИ
Проф. д-р Гена Велковска 437

КОНЦЕПТУАЛЕН МОДЕЛ ЗА УСТОЙЧИВО РАЗВИТИЕ НА СЕЛСКИТЕ ТЕРИТОРИИ В БЪЛГАРИЯ
Проф. д-р Марина Николова..... 446

AN ANALYSIS OF THE CURRENT STATE AND DEVELOPMENT CHALLENGES OF RETAIL AND WHOLESALE BUSINESSES IN UKRAINE
Prof., Doctor of Economics, Olena Khadzhynova, Assoc. Prof., Candidate of Economic Sciences, Larysa Kapranova, Ph. D., Roman Sharanov 456

НЯКОИ ПРАВНИ И ПРАКТИЧЕСКИ АСПЕКТИ ПРИ МЕНИДЖМЪНТА НА СТОПАНСКИТЕ ДВОРОВЕ
Доц. д-р Валери Велковски..... 462

ПРОБЛЕМИ И ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА ПРЕД ЕВРОПЕЙСКИЯ АГРАРЕН СЕКТОР
Доц. д-р Виолета Блажева **473**

ЕКО-ЕФЕКТИВНИ СТРАТЕГИИ
Доц. д-р Елена Йорданова **478**

INNOVATION AND INDUSTRY 5.0 – SOME CONNECTIONS AND OPPORTUNITIES
Assoc. Prof., Iskra Panteleeva, PhD **483**

OPPORTUNITIES FOR INDUSTRIAL BUSINESS DEVELOPMENT THROUGH TECHNOLOGICAL INNOVATIONS
Assoc. Prof. Iskra Panteleeva, PhD, PhD Student Kalin Borisov **491**

ПРОМОТИРАНЕ НА ТУРИСТИЧЕСКАТА ДЕСТИНАЦИЯ ЧРЕЗ ДИГИТАЛНИ ИНОВАЦИИ
Доц. д-р Любка Илиева **499**

ЛОГИСТИЧНОТО ПОВЕДЕНИЕ НА ФИРМАТА, ОРГАНИЗА-ЦИОННАТА ИДЕНТИФИКАЦИЯ И ПРЕДПРИЕМАЧЕСКАТА АКТИВНОСТ НА БЪЛГАРСКИТЕ ПИВОВАРНИ ПРЕДПРИЯТИЯ
Доц. д-р Сергей Найденов **506**

ПРОУЧВАНЕ НА РЕЛАЦИЯТА МЕЖДУ ДИГИТАЛНИТЕ УМЕНИЯ ЗА ПАЗАРУВАНЕ И РАЗПОЛАГАЕМИТЕ ДОХОДИ НА ПОТРЕБИТЕЛИТЕ В БЪЛГАРИЯ
Доц. д-р Симеонка Петрова **516**

ИКОНОМИЧЕСКАТА СОЦИОЛОГИЯ В КОНТЕКСТА НА ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВАТА ПРЕД ИКОНОМИЧЕСКОТО ОБРАЗОВАНИЕ ПРЕЗ 21 ВЕК
Гл. ас. д-р Ваня Ганева **522**

TRANSFORMATION OF CONSUMER ONLINE PURCHASING BEHAVIOUR IN THE EUROPEAN UNION
Head Assist. Prof. Zoya Ivanova, PhD **529**

METHODS FOR GENERATING INNOVATIONS IN BULGARIAN ENTERPRISES
Head Assist. Prof. Ivaylo Kostov, Ph.D. **537**

РОЛЯ НА ПРЕДПРИЕМАЧЕСТВОТО ЗА УСТОЙЧИВО РАЗВИТИЕ НА СЕЛСКИЯ ТУРИЗЪМ
Гл. ас. д-р Павлин Павлов 545

БАРИЕРИ ПРЕД ОТВОРЕНИТЕ ИНОВАЦИИ В МАЛКИТЕ И СРЕДНИТЕ ПРЕДПРИЯТИЯ
Докт. Виктор Маринов 551

HUMAN RESOURCES IN THE AGE OF DIGITALIZATION
PhD Student Denitsa Gharkova-Zaharieva 557

РАЗВИТИЕ И СЪСТОЯНИЕ НА ОСИГУРЯВАНЕТО В УНИВЕРСАЛЕН ПЕНСИОНЕН ФОНД В БЪЛГАРИЯ

Гл. ас. д-р Йордан Йорданов[1]

Резюме: *Социално-икономическите и демографски предизвикателства, наред с провежданата социална политика в областта на пенсионната защита, доведоха до хронични дефицити на публичното пенсионно осигуряване. В тази връзка очакванията за адекватен допълнителен доход от капиталопокривните пенсионни схеми нарастват. Основната цел на разработката е да се представи развитието и състоянието на осигуряването в универсален пенсионен фонд, както и да се изведат основни резултати и съществуващи проблеми.*

Ключови думи: *пенсионна система, универсален пенсионен фонд, осигурителни показатели, пенсия.*
JEL: G23
DOI: https://doi.org/10.58861/tae.pcesetfc.2024.11

DEVELOPMENT AND STATE OF INSURANCE IN UNIVERSAL PENSION FUND IN BULGARIA

Head Asist. Prof. Yordan Yordanov, PhD

Abstract: *The socio-economic and demographic challenges, along with the social policy implemented in the area of pension protection, have led to chronic deficits in the public pension system. In this context, expectations for adequate additional income from capital-based pension schemes are increasing. The main objective of this study is to present the development and current status of insurance in a universal pension fund, as well as to identify key results and existing issues.*

Key words*: pension system, universal pension fund, insurance indicators, pension.*
JEL: G23
DOI: https://doi.org/10.58861/tae.pcesetfc.2024.11

1. Въведение

В ситуация на хронични дефицити на публичното пенсионно осигуряване и нисък коефициент на заместване на дохода след пенсиониране, очакванията и интереса към допълнителното задължително пенсионно оси-

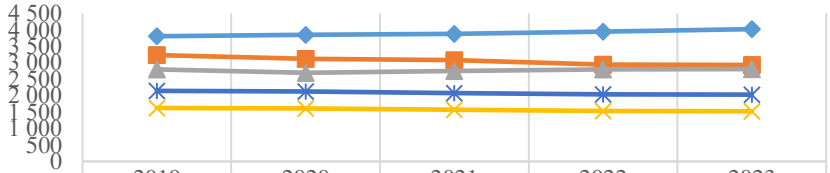
[1] Стопанска академия „Д. А. Ценов" – Свищов, Катедра „Застраховане и социално дело", e-mail: y.yordanov@uni-svishtov.bg

гуряване нарастват. В тази връзка на преден план се откроява необходимостта от задълбочено наблюдение на основните показатели на неговото развитие, конкретното състояние, в което се намира, проблемите и предизвикателствата пред него и ефектите от функционирането му.

Основната цел на разработката е да се представи развитието и състоянието на осигуряването в универсален пенсионен фонд, посредством проследяване динамиката на основни осигурителни показатели. На тази база следва да се направят съответните изводи и обобщения в търсене на проблемите и възможностите пред осигуряването в универсалните пенсионни фондове, в рамките на многоколонния пенсионен модел у нас.

2. Динамика на осигурителни показатели в универсален пенсионен фонд за периода 2019-2023 г.

През разглеждания период числеността на осигурените в универсален пенсионен фонд (УПФ) нараства от 3 805 545 лица до 4 021 137 през 2023 г., което представлява ръст от 215 591 лица или 5,6%. В същото време, заетите в икономиката на 15 и повече години през 2023 г. са 2 932,10 хил. лица и представлява 72,6% от числеността на осигурените в УПФ. Средномесечният брой на осигурените в публичното социално осигуряване през 2023 г. е 2 807,40 хил. лица, което представлява 69,8% от числеността на осигурените в УПФ (Вж. Фигура 1).

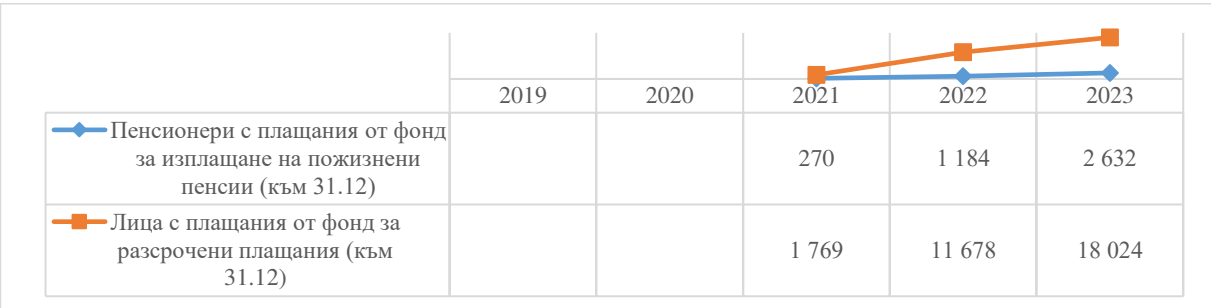
	2019	2020	2021	2022	2023
Динамика на броя на осигурените лица в УПФ (в хил. лица към 31.12.)	3 806	3 851	3 877	3 948	4 021
Заети лица на 15 и повече навършени години (в хил.)	3233	3122	3 077,00	2 941,00	2 932,00
Средномесечен брой осигурени лица в публичното социално осигуряване (в хил.)	2 794,00	2 693,70	2 747,50	2 794,20	2 807,40
Средномесечен брой пенсионери в публичното песнсионно осигуряване за осигурителен стаж и възраст (в хил.)	1624,7	1610,8	1575,4	1535,5	1525,2
Брой пенсионери в публичното осигуряване (средномесечно) (в хил.)	2145,3	2123	2080,5	2036,5	2031,2

Фигура. 1. Динамика на осигурените в УПФ, заетите лица и пенсионерите в публичното социално осигуряване за периода 2019-2023 г.

Източник: (Комисия за финансов надзор, 2024) (Национален осигурителен институт, 2024).

От друга страна средномесечният брой на пенсионерите за осигурителен стаж и възраст намалява от 1 624,7 хил. на 1 525,2 хил. и представлява 37,9% от числеността на осигурените в УПФ. Броят на пенсионерите в публичното социално осигуряване от 2 145,3 хил. в началото на периода намалява на 2 031,2 хил. в края и представлява 50,5% от числеността на осигурените в УПФ лица.

Към края на 2023 г. пенсионерите с плащания от фонд за изплащане на пожизнени пенсии са 2 632, а лицата с плащания от фонд за разсрочени плащания 18 024, което представлява съответно 0,17% и 1,18% от средномесечния брой на пенсионерите с пенсия за осигурителен стаж и възраст, както и 0,13% и 0,89% от общия броя на пенсионерите в публичното социално осигуряване (Вж. Фигура 2).

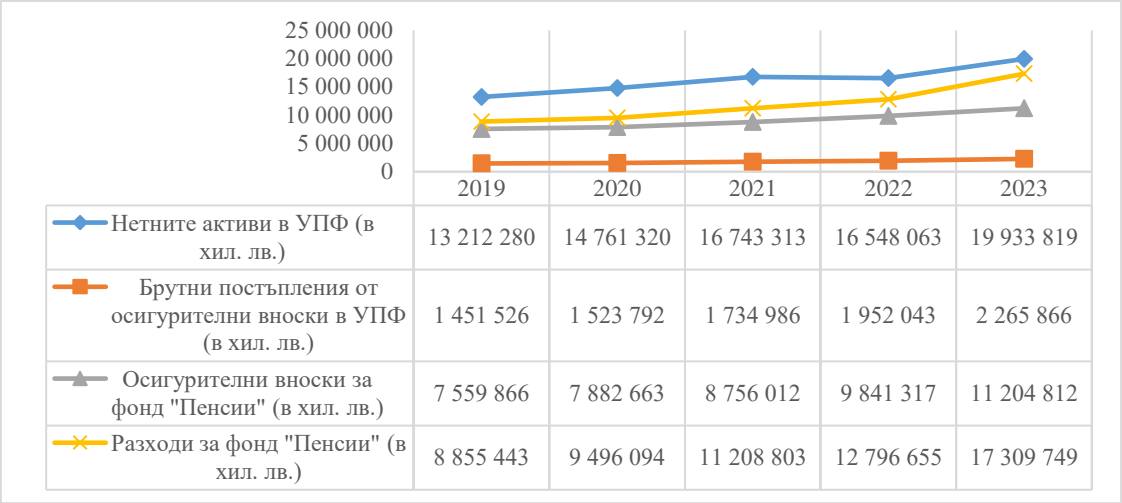

	2019	2020	2021	2022	2023
Пенсионери с плащания от фонд за изплащане на пожизнени пенсии (към 31.12)			270	1 184	2 632
Лица с плащания от фонд за разсрочени плащания (към 31.12)			1 769	11 678	18 024

Фигура. 2. Пенсионери с плащания от фонд изплащане на пожизнени пенсии и фонд за разсрочени плащания за периода 2019-2023 г.
Източник: (Комисия за финансов надзор, 2024).

Генерираният финансов ресурс в УПФ към края на 2023 г. е 19 933 819 хил. лв. В началото на разглеждания период същите средства са 13 212 280 хил. лв., което представлява ръст от 66,2%. Натрупаните средства представляват съответно 115,2% от разходите за фонд „Пенсии“ на Държавното обществено осигуряване (ДОО) за 2023 г. (разходи от 17 309 749,4 хил. лв. за 2023 г.) при 149,2% за 2019 г. (разходи от 8 855 442,7 хил. лв. за 2019 г.) (Национален осигурителен институт, 2023). Драстичното изменение в съотношението на натрупани средства в УПФ към разходи за фонд „Пенсии“ индикира, че последните нарастват с по-бърз темп от ръста на генерираните сраства в УПФ. Същата тенденция наблюдаваме и при изменението на съотношенията между Брутния вътрешен продукт (БВП) и натрупаните активи в УПФ, където натрупаните активи през 2023 г. спрямо БВП (183,7 млрд. лв. за 2023 г.) е 10,7%, а през 2019 г. (БВП 118,7 млрд. лв.) е 11,1% (Национален осигурителен институт, 2023). В края на 2022 г. отчитаме намаление спрямо активите в края на 2021 г., което се равнява на 195 250 хил. лв. Общите постъпления от осигурителни вноски за 2022 г. са в размер на 1 952 043 хил. лв., което заедно с отчетените загуби от 195 25 хил. лв. означава обща загуба за над 2 147 293 хил. лв. в рамките на 2022 г. Брутните годишни постъпления от осигурителни вноски в УПФ нарастват

от 1 451 526 хил. лв. през 2019 г. до 2 265 866 хил. лв. през 2023 г., което представлява ръст от 64%. През 2023 г. тези постъпления отнесени към осигурителните вноски за фонд „Пенсии“ на ДОО, които са 11 204 812 хил. лв. представляват 20,2% (Вж. Фигура 3).

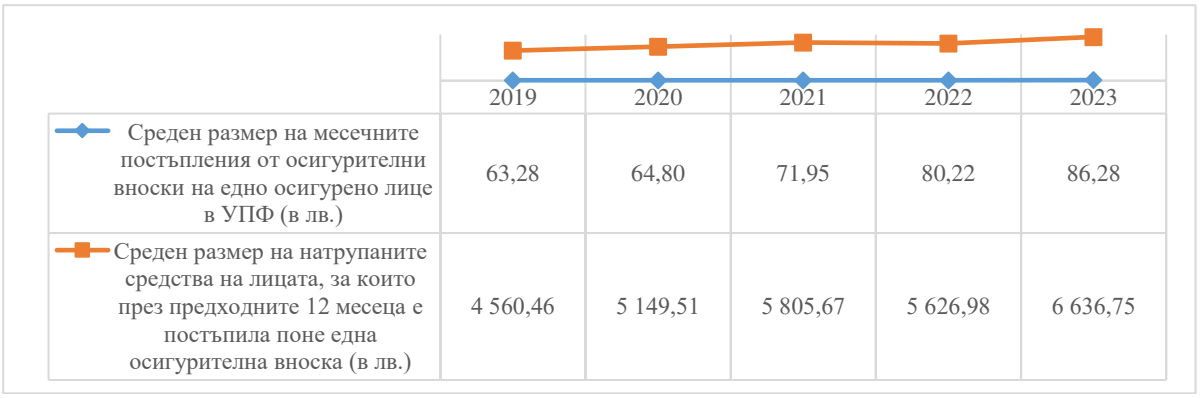

	2019	2020	2021	2022	2023
Нетните активи в УПФ (в хил. лв.)	13 212 280	14 761 320	16 743 313	16 548 063	19 933 819
Брутни постъпления от осигурителни вноски в УПФ (в хил. лв.)	1 451 526	1 523 792	1 734 986	1 952 043	2 265 866
Осигурителни вноски за фонд "Пенсии" (в хил. лв.)	7 559 866	7 882 663	8 756 012	9 841 317	11 204 812
Разходи за фонд "Пенсии" (в хил. лв.)	8 855 443	9 496 094	11 208 803	12 796 655	17 309 749

Фигура. 3. Динамика на нетните активи, постъпленията от осигурителни вноски за УПФ, вноски и разходи за фонд „Пенсии“ и БВП за периода 2019-2023 г.

Източник: (Комисия за финансов надзор, 2024); (Национален осигурителен институт, 2024).

Средният размер на месечните постъпления от осигурителни вноски на едно осигурено лице в УПФ нараства от 63,28 лв. до 86,28 лв. в края на разглеждания период, а средният размер на натрупаните средства на лицата, за които през последните 12 месеца е постъпила поне една осигурителна вноска, отчита ръст със 68%, от 4 560,45 лв. през 2019 г. на 6 636,75 лв. през 2023 г. (Вж. Фигура 4).

	2019	2020	2021	2022	2023
Среден размер на месечните постъпления от осигурителни вноски на едно осигурено лице в УПФ (в лв.)	63,28	64,80	71,95	80,22	86,28
Среден размер на натрупаните средства на лицата, за които през предходните 12 месеца е постъпила поне една осигурителна вноска (в лв.)	4 560,46	5 149,51	5 805,67	5 626,98	6 636,75

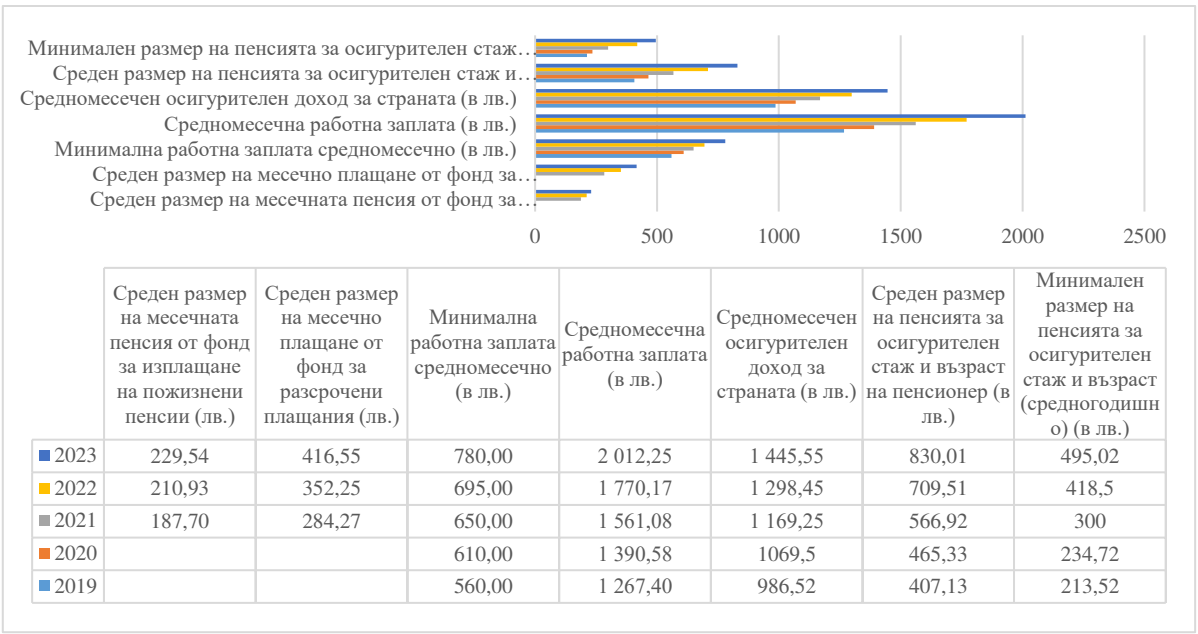
Фигура. 4. Среден размер на осигурителната вноска и средна натрупана сума на осигурено лице в УПФ за периода 2019-2023 г.

Източник: (Комисия за финансов надзор, 2024).

Съпоставката на натрупаните средства на едно осигурено лице спрямо средния осигурителен доход за страната (СОД) за 2023 г. представлява 21,7% и 12,5% спрямо средния размер на пенсията за осигурителен стаж и възраст при съотношения за 2019 г., съответно от 21,6 и 8,9%. Това означава запазване съотношението натрупани средства и осигурителен доход, но изменение на съотношението между средния размер на пенсията за осигурителен стаж и възраст и натрупаните активи във УПФ, дължащо се основно на по-бързо нарастване на средния размер на пенсията.

Към края на 2023 г. средният размер на месечната пенсия, изплащана от фонд за изплащане на пожизнени пенсии е 229,54 лв., а средният размер на месечното плащане от фонд за разсрочени плащания е 416,55 лв., което представлява съответно:

- 46,2% и 84,1% от минималния средногодишен размер на пенсията за осигурителен стаж и възраст (495,02 лв.) при съотношение 62,5% и 94,7% през 2021 г.;
- 27,5% и 50,0% от средномесечния размер на пенсията за осигурителен стаж и възраст на пенсионер (830,1 лв.) при съотношение 33,1% и 50,1% през 2021 г.;
- 15,8% и 28,7% от средномесечния осигурителен доход за страната (1 445,5 лв.) при съотношение 16,1% и 24,3% през 2021 г.;
- 11,3% и 20,6% от средномесечната работна заплата за страната (2 012,2 лв.) при съотношение 12,1% и 18,2% през 2021 г. (Вж. Фигура 5).

	Среден размер на месечната пенсия от фонд за изплащане на пожизнени пенсии (лв.)	Среден размер на месечно плащане от фонд за разсрочени плащания (лв.)	Минимална работна заплата средномесечно (в лв.)	Средномесечна работна заплата (в лв.)	Средномесечен осигурителен доход за страната (в лв.)	Среден размер на пенсията за осигурителен стаж и възраст на пенсионер (в лв.)	Минимален размер на пенсията за осигурителен стаж и възраст (средногодишно) (в лв.)
2023	229,54	416,55	780,00	2 012,25	1 445,55	830,01	495,02
2022	210,93	352,25	695,00	1 770,17	1 298,45	709,51	418,5
2021	187,70	284,27	650,00	1 561,08	1 169,25	566,92	300
2020			610,00	1 390,58	1069,5	465,33	234,72
2019			560,00	1 267,40	986,52	407,13	213,52

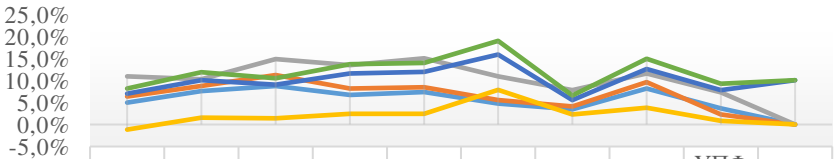
Фигура. 5. Динамика на средните размери на месечните пенсии/плащания от фондовете за пожизнени пенсии и фондовете за разсрочени плащания и някой основни макроикономически показатели за периода 2019-2023 г.

Източник: (Комисия за финансов надзор, 2024); (Национален осигурителен институт, 2024).

Размерите на плащанията от фондовете за разсрочени плащания и фондовете за пожизнени пенсии, отнесени към размерите на пенсиите от публичното осигуряване, средномесечните величини на осигурителния доход и получаваните трудови възнаграждения са в по-благоприятно съотношение през 2021 г., спрямо 2023 г. поради по-високия ръст на пенсиите от публичното осигуряване, осигурителния доход и трудовите възнаграждения и изоставане в ръста на пенсиите изплащани от УПФ.

Съпоставката на средните размери на плащанията спрямо средния осигурителен доход показва, че допълнителните плащания от УПФ осигуряват коефициент на заместване малко над 15%, което е основната идея и цел на осигуряването във фонда, в рамките на многоколонния пенсионен модел. Коефициентът на заместване при поличаващите плащане от фондовете за разсрочено плащане е 28,7%.

За периода 2019-2023 г. средногеометричната доходност за отделните пенсионноосигурителни компании варира от 1% за УПФ „Бъдеще“ до 3,1% за УПФ „ЦКБ Сила“. Най-високи инвестиционни резултати са отчетени през 2023 г., когато почти всички фондове постигат около 9% доходност (доходността варира между 7,7% до 9,5%), а УПФ „ДаллБогг: Живот и здраве“ отчита 10,1% (Вж. Фигура 6).

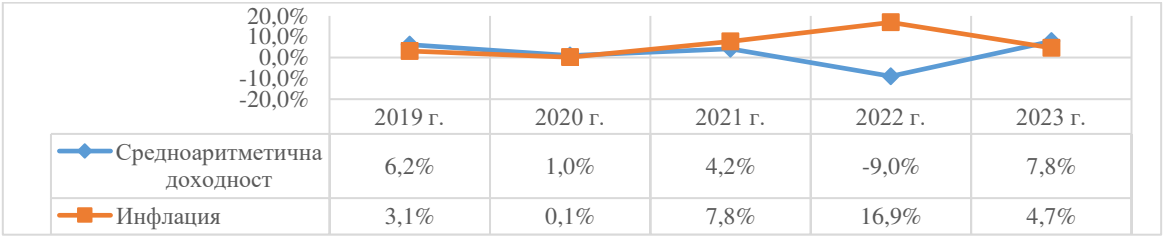
	УПФ "Доверие"	УПФ "Съгласие"	УПФ "ДСК - Родина"	ЗУПФ "Алианц България"	"УПФ ОББ"	УПФ "ЦКБ - Сила"	"УПФ - Бъдеще"	УПФ "Топлина"	УПФ "Пенсионноосигурителен институт"	УПФ "ДаллБогг: Живот и Здраве"
Средногеометрична доходност	1,1%	1,8%	1,5%	2,1%	2,1%	3,1%	1,0%	2,3%	1,4%	0,0%
2023 г.	8,2%	8,5%	7,7%	9,2%	9,5%	8,0%	3,3%	8,8%	7,0%	10,1%
2022 г.	-12,1%	-8,7%	-13,5%	-11,1%	-12,6%	-3,1%	-5,5%	-7,8%	-6,5%	0,0%
2021 г.	4,5%	1,6%	3,6%	5,3%	6,6%	5,4%	3,7%	2,0%	5,0%	0,0%
2020 г.	1,4%	1,2%	2,5%	1,4%	1,1%	0,8%	0,6%	1,5%	-1,4%	0,0%
2019 г.	5,0%	7,6%	8,7%	6,8%	7,3%	4,8%	3,5%	8,2%	3,7%	0,0%

Фигура. 6. Постигната доходност от УПФ за периода 2019-2023 г.
Източник: (Комисия за финансов надзор, 2024).

Най-ниският инвестиционен резултат показва УПФ „Бъдеще“, едва 3,3%. През 2022 г. голяма част от УПФ отчитат отрицателни двуцифрени стойности на доходността на управляваните активи. УПФ „ДСК-Родина“ постига отрицателна доходност на управляваните активи от 13,5%, следвана от „УПФ ОББ“, УПФ „Доверие“ и ЗУПФ „Алианц България“, съответно с 12,6%, 12,1% и 11,1%. Макар и с отрицателна доходност, „по-добри“

инвестиционни резултати, спрямо посочените в предходната група фондове, постигат УПФ „ЦКБ Сила“, УПФ „Бъдеще“, УПФ „Пенсионноосигурителен институт“, УПФ „Топлина“, УПФ „Съгласие“, съответно с -3,1%, -5,5%, -6,5%, -7,8%, -8,7% доходност.

Средноаритметичната доходност на УПФ за разглеждания период е: за 2019 г. – 6,2; за 2020 г. – 1,0%, за 2021 г. – 4,2%; за 2022 г. – -9%; за 2023 г. – 7,8%. Ръстът на осигурителния доход за периода е 46% или средноаритметично 11,5% на годишна база. Индексът на потребителските цени за разглеждания период е: за 2019 г. – 3,1%; за 2020 г. – 0,1%, за 2021 г. – 7,8%; за 2022 г. – 16,9%; за 2023 г. – 4,7% (Вж. Фигура 7).

	2019 г.	2020 г.	2021 г.	2022 г.	2023 г.
Средноаритметична доходност	6,2%	1,0%	4,2%	-9,0%	7,8%
Инфлация	3,1%	0,1%	7,8%	16,9%	4,7%

Фигура. 7. Средноаритметична доходност от УПФ и Индекс на потребителските цени за периода 2019-2023 г.

Източник: (Комисия за финансов надзор, 2024); (Национален статистически институт, 2024).

Съпоставката на годишната инфлация и средноаритметичната доходност на УПФ показва, че най-високата реална доходност е 3,6%, отчетена през 2021 г. През 2022 г. фондовете отчитат отрицателна доходност от 9% при годишна инфлация 16,9%.

3. Състояние и предизвикателства пред осигуряването в универсален пенсионен фонд

Динамиката на разгледаните осигурителни показатели, съпоставена с основни макроикономически и социални индикатори, отразява развитието и текущото състояние на осигуряването в универсалните пенсионни фондове, което има следните характеристики, представени като изводи и обобщения:

- Делът на плащанията от фондовете за изплащане на пожизнени пенсии и фондовете за разсрочени плащания, спрямо пенсионните плащания от фонд „Пенсии“ на ДОО на този етап е много нисък.
- Делът на плащанията с пожизнен характер от УПФ е нисък, което от своя страна отправя сериозно предизвикателство пред дългосрочната социална сигурност на българските пенсионери.
- Коефициентът на заместване спрямо средния осигурителен доход за страната на плащането от фондовете за разсрочено плащане е 28,7%, а от фондовете за пожизнени плащания 15%.
- Разходите за плащания на фонд „Пенсии“ нарастват по-бързо от генерираните финансови активи в УПФ.

- През 2022 г. универсалните фондове отчитат обща финансова загуба от 2 147 293 хил. лв. в резултат на отрицателната доходност от управлението на активите.
- Брутните годишни постъпления от осигурителни вноски в УПФ нарастват с 64%, но въпреки това през 2023 г. те представляват само 20,2% от осигурителните вноски постъпили във фонд „Пенсии“.
- За разглеждания период се запазва съотношението натрупани средства на едно осигурено лице спрямо средния осигурителен доход за страната, но се установява изменение в съотношението среден размер на пенсията за осигурителен стаж и възраст и натрупаните средства на едно осигурено лице, дължащо се на изпреварващо повишаване ръста на средния размер на пенсията за осигурителен стаж и възраст.
- Размерите на плащанията от фондовете за разсрочени плащания и фондовете за пожизнени пенсии нарастват с по-бавни темпове спрямо ръста на пенсиите от публичното осигуряване, осигурителният доход и трудовите възнаграждения.
- Средноаритметичната доходност на всички универсални пенсионни фондове варира от отрицателна 9% до положителна 7,8%, при среден ръст на осигурителния доход за периода от 11,5% на годишна база и годишна инфлация от 0,1% до 16,9%.

Предизвикателствата пред осигуряването в универсален пенсионен фонд, в рамките на многоколонния пенсионен модел у нас в следващите десетилетия най-общо ще бъдат свързани с:

- развитие на политиките на инвестиране на натрупаните средства, основно насочени към прилагане на адекватни иновативни инвестиционни портфейли, съобразени с жизнения цикъл на отделното лице с цел постигане на по-добри инвестиционни резултати в дългосрочен хоризонт;
- нарастване на дела на пожизнените плащания, като гарант за пожизнена социална сигурност на правоимащите плащане;
- запазване на коефициента на заместване на пожизнената пенсия спрямо средния размер на осигурителния доход за страната.
- Политики по повишаване на осигурителната култура на населението в направление правилно разбиране на модела на функциониране на капиталовите пенсионни схеми, ефектите и необходимостта от съществуването и развитието им в рамките на многоколонните системи на организация на пенсионния модел.

4. Заключение

Капиталопокривните пенсионни схеми са от ключово значение за формиране на адекватни пенсионни доходи на правоимащите лица, особено в условия неблагоприятна възрастова структура на населението. Изложението на доклада е показателно за развитието, състоянието и предизвикателствата пред осигуряването в универсален пенсионен фонд в България. От

него е видно, че съществуват проблеми, които следва да търсят своите адекватни, навременни и дългосрочни решения. Последните следва да се основават на: възможности за нарастване на дела на пожизнените плащания и запазване на коефициента на заместване на дохода; гъвкави инвестиционни политики за постигане на високи инвестиционни резултати; механизми за предпазване и намаляване на финансови загуби, в следствие на проблеми на капиталовите пазари; справедливи политики на нарастване на темповете на генерираните средства във фондовете в основата, на които следва да бъдат залегнали повишаването на осигурителната култура на населението и разумното покачване на осигурителната вноска. Изведените насоки за смекчаване и преодоляване на очертаните предизвикателства пред осигуряването в УПФ следва да бъдат подложени на задълбочен публичен дебат, като се разгледат възможностите и нагласите на всички страни в осигурителния процес, в името на устойчива пенсионна система, обслужваща интересите на българските пенсионери.

Използвани източници

Комисия за финансов надзор. (2024). *Осигурителна дейност/Статистика и анализи.* Извлечено от Комисия за финансов надзор: https://www.fsc.bg/osiguritelna-deynost/statistika/statistika-i-analizi/

Национален осигурителен институт. (2024). *Анализи/Държавно обществено осигуряване.* Извлечено от Национален осигурителен институт: https://www.nssi.bg/publikacii/analizi/doo/

Национален осигурителен институт. (2024). *Кодекс за социално осигуряване.* Извлечено от Национален осигурителен институт: https://www.nssi.bg/wp-content/uploads/KCO-7.pdf

Национален осигурителен институт. (2024). *Статистика/Статистически бюлетин "Пенсии".* Извлечено от Национален осигурителен институт: https://www.nssi.bg/publikacii/statistika/pensii-statistika/

Национален статистически институт. (2024). *Инфлация и индекси на потребителските цени.* Извлечено от Национален статистически институт: https://www.nsi.bg/bg